

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право
УДК 342.7

Омельчук Василь Андрійович

*доктор юридичних наук, професор,
академік Академії наук вищої освіти України,
завідувач кафедри права*

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

Omelchuk Vasyl

*Doctor of Law Sciences, Professor,
Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of Law Department*

Kyiv Cooperative Institute of Business and Law

ORCID: 0000-0002-6345-6887

Лісова Наталя Вікторівна

*аспірантка кафедри права
Київського корпоративного інституту бізнесу та права*

Lisova Natalia

Post-Graduate Student of the Law Department

Kyiv Corporative Institute of Business and Law

ORCID: 0000-0001-8020-3163

МІСТОБУДІВНИЙ АСПЕКТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕКУ URBAN PLANNING ASPECT OF THE HUMAN RIGHT TO SECURITY

Анотація. Питанням безпеки людини присвячені дослідження в багатьох галузях сучасної науки. Право людини на безпеку беззаперечно є фундаментальним та невідчужуваним. Безпека людини та право людини на безпеку є міжгалузевими, навіть загальнонауковими, поняттями. Але на сьогодні не існує хоча б більш-менш усталеного визначення цих понять,

тому вивченням цього питання займається все більше дослідників. Існування людини відбувається в певному середовищі: природному та антропогенному. Містобудівна діяльність - це та діяльність, завдяки якій створюється середовище життєдіяльності людини. Задля виживання та ефективного розвитку людини це середовище має бути в першу чергу безпечним, тобто таким, в умовах якого людина матиме можливість реалізувати свої права, виконувати обов'язки та ефективно задовольняти свої потреби. Саме тому вивчення питання права людини на безпеку в цій сфері суспільних відносин набуває особливої актуальності. Також беручи до уваги весь тягар радянської містобудівної спадщини, необхідність реструктуризації економічної бази, стабілізації техногенного навантаження регіонів, вдосконалення системи розселення, розвитку соціальної та інженерно-транспортних мереж, забезпечення раціонального використання земель, формування національної екологічної мережі, впровадження раціонального водокористування, збереження історичної та культурної спадщини та перспективу повоєнної відбудови країни, питання забезпечення права людини на безпеку можна назвати основоположним у сфері розв'язання цих задач. Дослідження цієї проблеми, розробка поняттєвого апарату надасть можливість обґрунтувати необхідність реформатування державної містобудівної політики і переміщення її фокусу саме на потреби сучасної людини, особливо на її потребу в створенні безпечного повноцінного життєвого простору, та запропонувати внесення необхідних змін до чинного законодавства.

Ключові слова: безпека людини, право людини на безпеку, містобудування.

Summary. Research in many fields of modern science is devoted to issues of human safety and security. The human right to security is undeniably

fundamental and inalienable. Human security and the human right to security are interdisciplinary, even general scientific concepts. But today there is no more or less established definition of these concepts, so more and more researchers are studying this issue. Human existence takes place in a certain environment: natural and anthropogenic. Urban planning activity is the activity thanks to which the environment of human life is created. For the survival and effective development of a person, this environment must first of all be safe, that is, one in which a person will have the opportunity to exercise his rights, fulfill his duties and effectively satisfy his needs. That is why the study of the issue of the human right to security in this sphere of social relations becomes particularly relevant. Also taking into account the entire burden of the Soviet urban planning heritage, the need to restructure the economic base, stabilize the man-made burden of the regions, improve the settlement system, develop social and engineering transport networks, ensure the rational use of land, form a national ecological network, implement rational water use, preserve historical and cultural heritage and the prospect of post-war reconstruction of the country, the issue of ensuring the human right to security can be called fundamental in the field of solving these problems. The study of this problem, the development of a conceptual apparatus will provide an opportunity to substantiate the need to reformat the state urban planning policy and shift its focus to the needs of modern man, especially to his need to create a safe, full-fledged living space, and to propose making the necessary changes to the current legislation.

Key words: *human security, human right to security, urban planning.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Питання створення безпечних умов існування завжди було актуальним для людини. Але проблема безпеки людини як правило розглядалась в складі понять безпеки держави, національної

безпеки, воєнної безпеки. Лише наприкінці ХХ століття фокус уваги на міжнародному рівні в питаннях безпеки був переведений на людину як на першочергового суб'єкта.

У Доповіді Програми розвитку людства ООН 1994 р. проголошено про необхідність зміни пріоритетів: «Настав час переходу від вузької концепції національної безпеки до всеосяжної концепції безпеки людини... Концепція безпеки повинна терміново змінитися двома основними напрямками: від виключного наголосу на територіальній безпеці до набагато більшого наголосу на безпеці людей та від безпеки через озброєння до безпеки через сталий людський розвиток» [1, с. 22, 24].

Статтею 3 Конституції України безпеку людини проголошено найвищою соціальною цінністю [2]. Відповідно право людини на безпеку є конституційно закріпленим і забезпечення якого є одним із основних обов'язків держави.

Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, головною ціллю державної політики національної безпеки визначає реалізацію статті 3 Конституції України, яка визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [3].

Визначення понять безпека людини та право людини на безпеку нормативно не закріплене, що є перешкодою до появи дієвого механізму захисту такого права. Тому дослідження поняття права людини на безпеку є актуальним у всіх його аспектах та у всіх сферах суспільних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. В науковій літературі існують різні підходи до визначення безпеки людини: як стан захищеності прав, свобод та інтересів (Васьковська В.П., Древаль Ю.Д.), як об'єктивний стан і суб'єктивне відчуття захищеності (Тихий В.П.), як

стан забезпечення життєво важливих потреб (Шмоткін О.В.), як показник якості та рівня життя та як базова потреба і цінність (Тихий В.П.) тощо.

Загально визнаним є твердження, що забезпечення безпеки людини, створення таких умов життєдіяльності людини, при яких забезпечуються права та свободи, є найважливішим правом людини. Тобто право людини на безпеку є основоположним для реалізації всіх інших прав та свобод. Тихий В.П. зазначає: «право людини на безпеку – це комплексне, узагальнююче, інтегральне право, право на такий правопорядок, за умов якого забезпечуються (гарантуються, охороняються і захищаються) права і свободи людини» [4, с. 324]. Про право людини на безпеку як одне із фундаментальних прав людини висловлювались і інші науковці: Боднар О.Б., Васьковська В.П., Древаль Ю.Д., Коженювські Л.Ф., Шрамко С.С., Дзьобань О.П., Жданенко С.Б.

На нашу думку, право людини на безпеку - це право на такі умови життєдіяльності, при яких існує дієва система гарантій, що забезпечує практичну можливість реалізації прав, виконання обов'язків та задоволення потреб людини.

Слід зауважити, що забезпечення права на безпеку не можливе без активної соціальної позиції самої людини. Під активною позицією ми маємо на увазі усвідомлення людиною своєї відповідальності за власне життя, користування наданими правами, виконання покладених на неї обов'язків та здатність ідентифікувати свої потреби й ефективно задовольняти їх.

Безпека – це ціль, на досягнення якої мають бути направлені зусилля не тільки держави, а і самої людини. І умовою розвитку людини є не тільки безпечні умови існування, а й саме прагнення людини до створення таких умов. Тобто наявність небезпеки та прагнення людини її уникнути є рушійною силою, яка мотивує людину до змін, тобто також є умовою та стимулом розвитку.

Безпека людини - це не тільки обов'язок та ціль діяльності держави, але і зона відповідальності самої людини. Як влучно зазначає Древаль Ю.Д.: «Держава, захищаючи людину від усіх ймовірних негативних впливів, може порушити ту грань, за якою людина вже втратить спроможність самостійно осмислювати ступінь небезпек та протидію загрозам» [5, с. 6].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Безпека людини як предмет досліджень в галузі національної науки є досить новим. Позаяк раніше безпека людини розглядалась як складова безпеки держави, національної безпеки, або не розглядалась взагалі як право (наприклад, в радянські часи). З поверненням фокуса уваги на людину як на основного суб'єкта безпекових питань дослідження поняття права людини на безпеку набуває особливої актуальності. Вивчення розробленості поняття права людини на безпеку та розгляд його вужчого змісту у сфері містобудівної діяльності є ціллю даної статті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Безпека для людини є потребою, прагнення задовольнити яку забезпечує її сталий розвиток та виживання як виду. Створення пралюдиною свого першого житла було обумовлене саме такою необхідністю задоволення потреби в безпеці. В ієрархії людських потреб наявність житла стає первиною основою безпечного існування людини [6, с. 345]. Але саме тільки житло не може забезпечити всі інтереси людини. Житло є частиною більш глобального поняття - середовище життєдіяльності.

Складно уявити будь-яку сферу діяльності людини, створення чи існування якої б не забезпечувалось об'єктами містобудування. Створення повноцінного середовища життєдіяльності є основним засобом для реалізації права людини на безпеку та комплексу інших життєво важливих прав та свобод. Творячи своє життєве середовище людина закладає

фундамент для отримання в майбутньому можливостей для ефективного задоволення своїх потреб. Саме тому, забезпечення права людини на безпеку має бути фундаментальним принципом здійснення містобудівної діяльності.

Проблема забезпечення права людини на безпеку у сфері містобудування є особливо актуальною з огляду на реальний стан справ у даній галузі не тільки в Україні, а і в цілому світі. На Конференції ООН по населеним пунктам (Хабітат II), яка відбулась в Стамбулі у 1966 р., була визнана необхідність у впровадженні нової політики сприяння сталого розвитку населених пунктів задля створення більш безпечного середовища проживання. На конференції було оголошено перелік глобальних проблем, які є наслідком урбанізації [7]. З низкою цих проблем стикнулася і Україна з початком розбудови своєї незалежності, отримавши в спадок радянську модель економіки, міста, розбудовані відповідно до промислових потреб колишнього СРСР.

Відповідно до принципів, проголошених в Порядку денному на XXI століття, у заключних документах Конференції Організації Об'єднаних Націй з населених пунктів (ХАБІТАТ-II), та рекомендацій Європейської економічної комісії ООН Верховної Ради України в 1999 р. затвердила Концепцію сталого розвитку населених пунктів, якою задекларувала основні напрями державної політики щодо забезпечення створення повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь. В Концепції висвітлено низку проблем, які необхідно вирішувати задля створення безпечного життєвого середовища, це зокрема: надмірна концентрація населення і виробництва у великих містах, неефективний, уповільнений розвиток більшості середніх і малих міст, селищ і сіл, поганий стан житлово-комунального господарства, складна санітарно-гігієнічна та епідеміологічна ситуація, неефективне використання землі, нераціональне господарське освоєння територій,

погіршення стану всіх компонентів природних ландшафтів тощо [8]. Перелік наявних небезпек у сфері містобудування є таким, що вражає.

Отже, можна зробити висновок, що право людини на безпеку у сфері містобудування має багато аспектів. Про основні з них далі.

Безпека життя та здоров'я. Даний безпековий аспект забезпечується шляхом дотримання норм: санітарних та епідеміологічних, забудови земельної ділянки, гранично допустимої висоти забудови, щільності населення, інсоляції, екологічної безпеки, безпеки праці, пожежної безпеки, стабілізації техногенного навантаження, забезпечення ядерної та радіаційної безпеки, забезпечення експлуатаційних характеристик об'єкта щодо міцності, надійності та довговічності, забезпечення безпеки інженерних мереж, цивільного захисту, безпеки водопідготовки та очищення, водокористування, безпеки будівельних матеріалів, забезпечення безпеки дорожнього руху, забезпечення доступу для маломобільних груп населення тощо.

Майновий аспект полягає в забезпеченні безпеки майна людини шляхом дотримання норм міцності та надійності конструкцій, усунення ризиків аварій інженерних мереж, дотримання правил експлуатації об'єктів.

Екологічний аспект безпеки або забезпечення права людини на безпечне навколишнє середовище, яке забезпечується шляхом впровадження новітніх науково-технічних досягнень при формуванні державної політики щодо планування і використання територій, створення умов сталого розвитку населених пунктів, формування національної екологічної мережі, впровадження раціонального використання земель.

Енергетичний аспект полягає в забезпеченні безпеки людини шляхом впровадження норм щодо енергоефективності об'єктів, розвитку використання джерел нетрадиційної енергетики, реконструкція і

розширення інженерної інфраструктури та дотримання правил її експлуатації.

Економічний аспект безпеки полягає в опосередкованому забезпеченні певних прав людини у сфері містобудування. Зокрема при затвердженні Генеральної схеми планування території України передбачені заходи, направлені на реалізацію права на працю, житло, зайняття підприємницькою діяльністю (прогнозування та планування системи розселення, розвитку соціальної та інженерної інфраструктури, розміщення продуктивних сил, розвиток транспортних та комунікаційних систем тощо) [9].

Культурний та естетичний аспекти реалізуються через забезпечення збереження об'єктів культурної та історичної спадщини, збереження традиційного характеру середовища населених пунктів та культурного різномайття.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Містобудівна діяльність є тою основоположною сферою життєдіяльності людини, в процесі здійснення якої прямо чи опосередковано забезпечується реалізація права людини на безпеку, а також інших прав та основоположних свобод. Адже саме містобудівна діяльність є діяльністю, єдиною метою якої є створення та підтримання повноцінного життєвого середовища людини. Подальше вивчення поняття права людини на безпеку в сфері містобудування та механізмів його забезпечення, надасть можливість сформулювати пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства.

Література

1. United Nations Development Programme. Human development report 1994. New York Oxford Oxford University Press. 1994.

2. Конституція України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Указ Президента України №392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL:
<https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
4. Тихий В.П. Безпека людини – головний об’єкт національної безпеки України. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2017. № 4 (79). С. 323-329.
5. Древаль Ю.Д. Безпека особистості в конфліктному соціумі. / Ю. Д. Древаль // Державне будівництво. 2013. № 1. С. 1-9. URL:
<http://29ujmоб.257.cz/handle/123456789/3142?locale=uk>
6. Шевченко Л.С. Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. Х. : Право, 2010. С. 345.
7. Стамбульська декларація по населеним пунктам. URL:
https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/decl_habitat.shtml
8. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text>
9. Закон України «Про Генеральну схему планування території України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>

References

1. United Nations Development Programme. Human development report 1994. New York Oxford Oxford University Press. 1994.
2. Konstytutsiia Ukrainy. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>

3. Ukaz Prezydenta Ukrainy №392/2020 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
4. Tykhyi V.P. Bezpeka liudyny – holovnyi obiekt natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. 2017. № 4 (79). S. 323-329.
5. Dreval Yu.D. Bezpeka osobystosti v konfliktnomu sotsiumi. / Yu. D. Dreval // Derzhavne budivnytstvo. 2013. № 1. S. 1-9. URL: <http://29yjmo6.257.cz/handle/123456789/3142?locale=uk>
6. Shevchenko L.S. Bezpeka liudskoho rozvytku: ekonomiko-teoretychnyĭ analiz : monohrafiia / L. S. Shevchenko, O. A. Hrytsenko, T. M. Kaminska ta in. / za red. d-ra ekon. nauk, prof. L. S. Shevchenko. Kh. : Pravo, 2010. S. 345.
7. Stambulska deklaratsiia po naselenym punktam. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/decl_habitat.shtml
8. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro Kontseptsiiu staloho rozvytku naselenykh punktiv». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text>
9. Zakon Ukrainy «Pro Heneralnu skhemu planuvannia terytorii Ukrainy». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>